

Görüş Yayıncısı

Türkiye-AB ilişkileri ekseninde mülteci ve sığınmacı sorunu: fırsatlar ve zorluklar

Müzeyyen Okyay^{1,*}

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye; ORCID: 0000-0003-0858-9000.

* İletişim: muzeeyyenokyay@outlook.com

Gönderim: 14.06.2023; Kabul: 28.06.2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.59>

Öz: Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen Avrupa Birliği üyelik müzakereleri 1999'dan bu yana devam etmektedir. Müzakerelerden henüz bir sonuç alınmadığından Türkiye'nin yakın tarihte birliğe üye olacağı düşünülmemektedir. Süreç devam ederken Türkiye'ye komşu ülkelerde iç karışıklıklar yaşanmış ve bunun bir sonucu olarak başta Türkiye ve birliğe üye ülkeler göç almaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Avrupa Birliği'ne üye devletlere göç etmek zorunda kalan bireylerin durumunu incelemek ve bu durumun iki taraf arasındaki ilişkilere olan etkilerini analiz etmektir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, mülteci, sığınmacı

The problem of refugees and asylum seekers in the axis of Turkey-EU relations: opportunities and challenges

Abstract: The European Union membership negotiations between Turkey and the European Union have been continuing since 1999. As no result has been obtained from the negotiations yet, it is not thought that Turkey will become a member of the union in the near future. While the process was going on, there were internal turmoil in the countries neighboring Turkey and as a result of this, especially Turkey and the member countries of the union started to receive immigration. The aim of this study is to examine the situation of individuals who had to migrate to Turkey and the member states of the European Union and to analyze the effects of this situation on the relations between the two parties.

Keywords: European Union, Türkiye, refugee, asylum seeker

Giriş

I. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra bu tür savaşların engellenebilmesi ve kalıcı bir barışı tesis etmek amacıyla birçok düşünce ortaya atılmıştır. Woodrow Wilson'ın öncülüğünde Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu (10 Ocak 1920) somut olarak güçlü bir adım atıldığı yönündeki ilk gösterge sayılabilmektedir. Hatta öyle ki cemiyetin kurulması ile 1815'ten itibaren var olan çabalar ilk kez meyve vermektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti, barışın daha kalıcı ve geniş kapsamlı olması gerektiği bahsinden hareketle 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na (BM) dönüşmüştür. BM Teşkilatı birçok yönüyle Milletler Cemiyeti gibi olsa da önceki oluşuma nazaran daha evrensel bir nitelik arz etmekte olarak gözükmektedir (Akıl 2003, 2). Türkiye de BM'nin kurucu üyelerinden biridir.

BM Teşkilatının kurucu üyesi olmasının yanı sıra Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile de ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. AB başlarda yalnızca ekonomik bir topluluk olarak kurulmuşsa da sonradan siyasal-ekonomik ekseninde hareket eden bir topluluğa dönüşmüştür. Üyelerini de daha çok siyasi benzerlikler üzerinden hareket ederek kabul etmektedir. AB ile Türkiye arasındaki ilişkilere bakıldığında Türkiye, 1999'dan bu yana AB üyeliğine adaydır ve 2005'ten bu yana katılım müzakerelerini yürütmektedir (AB Başkanlığı 2023). Türkiye ile AB arasındaki üyelik müzakerelerinden hala bir netice elde edilememiştir. Bu süreç

içinde Ortadoğu bölgesinde birçok iç savaş yaşanmış ve bunun sonucunda başta komşu ülkeler olmak üzere AB de etkilenmiştir.

Gerek AB üyesi devletler gerek BM üyesi olan diğer devletler “mülteciler” konusunda ortak bir rota belirlemeye çalışsa da AB, Suriye iç savaşı sonrası Türkiye’ye gelen insanlar konusunda üstüne düşen görevleri tam anlamı ile yerine getirmemektedir. Türkiye’ye mali olarak destek verileceği sözleriyle başlayan süreç daha çok “geçici koruma kapsamındaki sığınmacıların” Türkiye’ye entegre edilmeye çalışılmasıyla devam ediyor gözükmemektedir. İç politikada Türkiye’de bulunan sığınmacıların vatandaş olamayacağı tartışmaları devam ederken, dış politikada Türkiye’den bir başka ülkeye gitmek isteyen sığınmacıların Türkiye’ye geri kabul edilmesi Avrupa devletlerinin birçok açıdan olumlu tavrına neden olmaktadır. Geri kabul anlaşmalarının yarattığı bu olumlu tavır AB-Türkiye müzakerelerinde bir “şart” olarak ileri sürülmüş ve sığınmacıların Türkiye’de kaldıkları süre boyunca finansal destek sözleri yinelenmiştir. Bu çalışma, Avrupa devletleri dışından gelen insanların statüsünün ne olduğu sorusuna bir cevap aramak ve geline nokta da AB-Türkiye müzakerelerinde bu sorunun müzakere sürecine nasıl yansıdığına ışık tutmak amacıyla yapılmıştır

Ortak uluslararası anlaşmalar

BM teşkilatına bağlı olarak 1933’te kurulan Mülteciler Teşkilatı ¹ (IRO) Avrupa’nın çeşitli yerlerine dağılmış olan mültecilere yardım konusunda faaliyetler göstermekteydi. Komiserliğin kurulmasına müteakip olarak BM Genel Kurul daveti üzerine Cenevre’de bir konferans toplanmış ve “Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşme” 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmıştır. Söz konusu sözleşme: 29/08/1961 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’nce (TC) onaylanmış, 05/09/1961 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır (TBMM 1961, No: 359).

Sözleşmede geçen “mülteci” tabiri 1 Ocak 1951’den evvel Avrupa’da cereyan eden hâdiselerde “ırkı, dini, mezhebi veya siyasi kanaatleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korkan” ve bu nedenle “menşe olduğu ülkeye dönemeyenler” olarak tarif edilmektedir (Barkın 2014). Türkiye, 1. Maddenin (B) fıkrası “1 Ocak 1951 den evvel Avrupa’da, veya başka bir yerde cereyan eden hâdiseler” ifadesini “Avrupa’da cereyan eden hadiseler” olarak anladığını belirterek mülteci tabiri için coğrafi sınırlama getirmiştir (TBMM 1961, Md. 1). Avrupa dışından Türkiye’ye gelen insanlar “mülteci” statüsüne sahip

¹ 14 Aralık 1950 itibarı ile BM Genel Kuruluna bağlı olarak Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) adı altında faaliyet göstermeye devam etmiştir.

olamazlar. Bu sebeple sözleşme Avrupalı devletlerin beklentileri etrafında hazırlanmış olduğundan bahisle “Avrupamerkezci (Eurocentric)” olarak nitelendirilmiştir (Acar 2019, 47). Söz konusu madde ile Türkiye, ileride cereyan edebilecek çeşitli hadiselerle karşı önlem almak istemiştir. Öyle ki sözleşmenin imzalandığı tarihlerde Türkiye’nin Avrupalı devletlere karşı olan tutumunun daha olumlu olduğu da düşünülebilir.

1951’de imza edilen ve 1961’de yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmesi’ne göre “mülteci” tanımı ancak 1951 ve öncesinde cereyan eden hadiselerden çeşitli haklı sebeplerle ülkesinden çıkmak isteyen ve ülkesine dönemeyenlerle sınırlandırılarak kullanılmıştır. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği sene Türkiye’de mülteci sayısı Resmi Gazete’deki ifadeden anlaşıldığı üzere 1.500 civarında gözükmektedir. Ayrıca bu şekilde Türkiye’de bulunan mülteciler için aynı ve nakdi yardımların yine BMMYK tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

1967 yılına gelindiğinde ise yine taraf devletlerce “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” imza edilmiştir. Cenevre’de yer alan “1 Ocak 1951 ve öncesinde cereyan eden olaylar” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ibaresi değiştirilerek, 1 Ocak 1951 tarihinden önce veya sonra sıralaması olmaksızın Avrupa’dan gelenlerin “mülteci” olarak kabul edileceği ibaresi eklenmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, Md. 1). Türkiye’nin taraf olduğu 1951 Cenevre ve 1967 Protokolü gereği Avrupa Konseyi üyesi olan ülkelerden gelen insanlar mülteci olarak kabul edilebilmektedir. Bunun dışındaki ülke/ülkelerden gelen Suriye, İran, Irak, Afganistan, Somali, Sudan gibi yerlerden iltica talebiyle Türkiye’ye sığınanlar coğrafi sınırlama nedeniyle mülteci statüsüne sahip olamazlar.

Türkiye’de uygulanan kanun

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 04/04/2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kanun, yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye’ye gelen yabancılar için acil olarak sağlanacak geçici korumayı kapsamaktadır (YUKK 2013).

1951 ve 1967’de imza edilen sözleşme ve protokollerden farklı olarak ilk defa yabancıların ülkeye girişleri, çıkışları, koruma talep eden yabancılar için sağlanacak koruma ve çalışma izinleri konusunda kapsamlı bir kanun çıkarılmış olmuştur. Kanun, diğer sözleşmelerden farklı olduğu yani herhangi bir “coğrafi sınırlama getirilmeden” tüm yabancıları kapsamaması bakımından önemlidir. Söz konusu tarihlerde Türkiye’de bulunan yabancıların/mültecilerin sayısının azlığı

dikkat çekmesine rağmen yine de olası rahatsızlıkların önüne geçilecek şekilde adımlar atıldığı düşünülmektedir. Kanunun coğrafi sınırlama getirmemesi ve böylece hususi olarak bir kesimi kapsamaması nedeniyle insan hakları açısından önemli bir adım olarak da görülmelidir.

AB mülteci politikası genel çerçevesi

AB üyesi ülkelere sığınma talepleri her yıl sabit değildir ve AB genelinde eşit olarak dağılmamıştır. Örneğin, 2015'te sığınma talebi 1,8 milyonun üzerindeyken, %92'lik bir düşüşle 2019'da yaklaşık 142.000'e olarak gözükmetedir (Avrupa Komisyonu 2019). 2020'de Avrupa Komisyonu, üç ana sütuna dayalı kapsamlı bir göç ve iltica politikası yaklaşımıyla sistemde reform yapılması önermiştir. Etkin iltica ve geri dönüş prosedürleriyle birlikte üçüncü ülkelerle ortaklıkları güçlendirme üzerine bir yol haritası amaçlanmış gözükmetedir. Schengen Anlaşması 1985 yılında imzalandığında, AB üyesi ülkeler arasında iç sınır kontrolleri bir bakıma ortadan kaldırılmıştı. 1995'de aynı bölgenin dış sınır kontrollerini uygulamak üzere daha farklı veya "kompleks" bir sistem yürürlüğe konulmuştur. 1997'de Schengen sistemi, AB'nin yasal bir parçası haline gelerek sınır yönetimi konularında birliğin kurallarını sağlamlaştırmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ise Avrupa Birliği Ajansı (Frontex) kurulmuştur (AB Temel Haklar Ajansı 2015, 20).

Dünya savaşlarının neden olduğu büyük yıkımdan sonra insanların bulundukları yerleri terk etmeye zorlanmaları göç konusunda ortaya çıkabilecek sorunların çözümüne dair çalışmalara hız verilmesine sebep olmuştur. Avrupa kıtasının entegrasyon politikaları ile göç politikaları iç içe geçmiş gözükmetedir (ORSAM 2012). Bu sebeple AB bir yandan kendi içinde serbest dolaşımı kolaylaştırırken diğer taraftan dış sınırlarını korumaya özen göstermiştir.

Sığınmacı ve mültecilerin korunmasına ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanınan maddeler, ülkeler için temel bir hak ve uluslararası bir yükümlülük olarak görülmektedir (Gürleyen ve Özdan 2022). Sözleşmeye istinaden AB üyesi ülkeler mülteciler için bazı ortak standartlar belirleme konusunda bir araya gelmişlerdir. Bu amaçla tek tip bir standart izlenmesi ve ortak bir sonuç alınacağı prosedür üzerinde çalışılarak AB Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (CEAS) ortaya çıkarılmıştır. CEAS, mülteciler için bazı standartları garanti altına almak ve ortak bir yaklaşım göstermek üzere AB çapında adil ve etkin olacak bir sistem olarak düşünülmüştür (Akdoğan 2018, 54).

Bir diğer uygulama olan Dublin Prosedürü, gelen çok sayıda göçmen nedeniyle üye devletlerin sığınma sistemleri üzerindeki baskıyı azaltmak amacıyla oluşturulan erken uyarı mekanizması olarak görülmektedir (Akdoğan 2018, 56). AB üyesi ülkeler arasında sığınmacıların başvurularının nasıl

işleneceğini düzenlemektedir. Sığınmacılar genellikle ilk giriş yaptıkları ülkede başvuruda bulunurlar ve bu ülkenin sığınma başvurusunu işleme koyması ve sığınmacının uygun olan ülkeye gönderilmesi gerekmektedir. Dublin (III) prosedürü, iltica başvurusunun işleme alınacağı AB ülkesini belirlemektedir. Fakat bu belirleme yapılırken parmak izlerinin bir başka AB üyesi ülkeye kaydedilmiş olması veya başka bir ülkeye daha sığınma başvurusunda bulunulmuş olması durumunda, iltica ve göçmenlik prosedüründen başvuru alan ilk ülke sorumlu gözükmektedir. Böylece bulunulan ülkeden gönderilmeleri gerekmektedir. Ülke olarak bu başvurulardan sorumlu olan devlet, AB’de ilk geline veya ilk giriş vizesi veren ülkedir (Avrupa Birliği 2014).

Bu durum Akdeniz ve Ege üzerinden kuzey Avrupa devletlerine gitmek isteyen sığınmacılar ve denize kıyısı olan ülkeler açısından da krize yol açmaktadır. 2011’de Tunus kıyılarından Lampedusa’ya mülteci akının yoğunlaşması, Kuzey Afrika’daki ayaklanmaların başlamasından bu yana beş bin nüfuslu adaya yaklaşık 20 bin mültecinin gelmesi bu konu açısından güçlü bir örnek olarak sunulabilir (BBC 2011). Son olarak 2016 yılında Avrupa Komisyonu ise CEAS’a yönelik birkaç reform önermiş ve Dublin’i daha aktif ve şeffaf hale getirmek için Dublin IV hazırlanmıştır. Aynı yıl Türkiye ile “Geri Kabul” konusunda görüşmeler yapılmış ve anlaşmaya varılmıştır. Söz konusu durum AB’nin varlığının bir kez daha sorgulanmasına neden olmaktadır (Akdoğan 2018, 56). Avrupa Birliği’nin bu konudaki adımları AB üyesi ülkelerin mülteci sorunu ile daha az karşı karşıya kalmak istemesi olarak düşünülmelidir. Eş zamanlı gerçekleşen bu adımlar AB açısından “sorumluluk paylaşımı” yerine “sorumluluğu devretme isteği” olarak görülebilir.

Türkiye-AB mülteci müzakereleri ve geri kabul anlaşması

AB ile Türkiye arasındaki ilişkilere bakıldığında Türkiye, 1999’dan bu yana AB üyeliğine aday olup, 2005’ten bu yana da katılım müzakerelerini yürütmektedir. 15 Ekim 2015’te taraflar bir araya gelerek Türkiye-AB Ortak Eylem Planı başlığı altında Suriyelilerin desteklenmesi ve göç yönetimi konularında işbirliğinin artırılması yönünde mutabakat sağlamışlardır. Söz konusu eylem planına göre AB, Türkiye’nin geçici korumaya ihtiyaç duyan kişilerin kitlesel akını sebebiyle oluşan duruma maddi destek verecektir. Eylem planı içerisinde yer alan verilere göre Türkiye, 2011 yılından 2015 yılına kadar 2 milyonun üzerinde sığınma talebinde bulunan Suriyeli için kendi kaynaklarından 7 milyar Euro’dan fazla harcama yapıldığı ifade edilmektedir (Avrupa Birliği 2015, 1-2).

Plan içinde dikkate değer hususlardan biri Türkiye-AB vize diyalogunun devam ettirilebilmesi için iltica, göç ve entegre sınır yönetiminin iyi işlemesi gerekliliği şartıdır. Vize serbestisi için Türkiye için öngörülen adımlar arasında

“uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan” ve Türk topraklarından gelişleri esnasında durdurulan düzensiz göçmenlerin, geri kabul edilebilmelerine yönelik işbirliğinin arttırılacağına dair bir madde de bulunmaktadır (Md. 3). AB, Avrupa’ya göç eden mültecilerin akışını kontrol etmek ve azaltmak için Türkiye ile ortak çalışmalar yürütmektedir. Ortak Eylem Planı’ndan önce AB’nin Türk hükümetinin Ekim 2015’e kadar harcadığı 7 milyar Euroya ilişkin açıklamaları bulunmamaktadır. Bunun sebeplerinden birinin AB’nin mülteci konusunda Türk hükümetine destek veya kredi verme konusundaki isteksizliği olduğu söylenebilir (Acar 2019, 86). Söz konusu maddede geçen ibare yalnızca Türk toprakları olarak sınırlanmış, göç etmek isteyenlerin uyruğuna dikkat çekilmemiştir. Aynı yıllarda Türkiye özellikle Suriye’den gelen insanlar için transit bir ülke konumunda göçükse de AB’nin vadettiği mali yardımlar ve projelere teşvik için attığı adımlarla gelenler açısından Türkiye çekici bir final destinasyonu haline dönüşmeye başlamaktadır denilebilir.

29 Kasım 2015’te taraflar ikinci defa bir araya gelmiştir. Önceki toplantıda öngörülen mülteci akışının kontrol edilmesi ve azaltılması girişimlerinin bir anlamda AB Vize Yol Haritası kriterleri olarak veya düzensiz göçü önlemek için işbirliğini güçlendirmekle ilgili olduğu düşünülebilir (Acar 2019, 87). Anlaşmanın geneline bakıldığında öngörülen maddelerin tam olarak uygulanması şartıyla birlikte Ekim 2016 tarihine kadar Türk vatandaşlarının Avrupa ülkesi seyahatlerinde vize uygulamasının kaldırılacağı temin edilmektedir. 18 Mart 2015’te taraflar tekrar bir araya gelmiş, Kasım 2015’ten itibaren gerçekleştirilen üçüncü toplantı olmakla birlikte bu toplantıda Türkiye-AB ilişkilerinin derinleştirilmesine odaklanılmıştır. Anlaşmada Türkiye ve AB düzensiz göçü kesin olarak sonlandırmaya karar vererek somut bir adım atıldığını göstermek için Yunan adalarından Türkiye’ye iade edilecek her Suriyeli için Türkiye’den bir diğer Suriyelinin AB’ye yerleştirilmesine (1’e 1 uygulaması) karar vermişlerdir. 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye’den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye’ye iade edilmekle birlikte hiçbir şekilde toplu sınır dışı etme işlemi uygulanamayacaktır (AB Başkanlığı 2016, 1. md).

2020 yılında Yunanistan sınırına yığılan binlerce insan (çoğunluğu Suriyeli olmak üzere çeşitli ülkelerden gelenler) olmasına rağmen Yunanistan’ın insani olmayan müdahaleleri karşısında AB liderlerinin tavrı Yunanistan’ı destekler nitelikte olmuştur. Yunan güvenlik güçlerinin mültecilere karşı göz yaşartıcı gaz kullanarak müdahale ettiği de belirtilmektedir. Hatta öyle ki Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Yunanistan’ı “Avrupa’nın kalkanı” olarak görmektedir ve insanların girmesini engelleme konusunda gösterdiği

tutum üzerine finansal yardım ve malzeme desteği sağlama sözü vermiştir (AI 2020).

Anılan anlaşmanın 4. maddesinde Türkiye ile AB arasındaki düzensiz geçişler son bulduğunda veya büyük ölçüde azaltıldığında Gönüllü İnsani Kabul Planı'nın uygulanmaya konulacağı fakat AB üyesi devletlerin bu plana "gönüllülük esasında" katkıda bulunacağı belirtilmektedir (AB Başkanlığı 2016, Md. 4). 1'e 1 uygulaması çerçevesinde 2016'dan bu yana AB'ye yerleştirilen Suriyeli sığınmacı sayısı Haziran 2022 itibari ile 33.961 olarak kayda geçmiştir (AIDA 2021, 15). Daha önceki toplantılarda kararlaştırılan 6 milyar Euro'nun ise tamamı ödenmemiştir. Tüm bunlara ek olarak Gümrük Birliği ile ilgili güncelleme süreci yapılmamış ve vize serbestisi konusunda hala bir ilerleme kaydedilememiştir. AB Türkiye Delegasyonu'nun verilerine göre Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) aracılığıyla yaklaşık 1.6 milyon "mülteciye" aylık olarak kişi başı 20 Euro destek vermiş gözükmektedir. Söz konusu destek "bugüne kadarki en büyük insanı yardım" programı olarak kabul edilmektedir (EEAS 2020a). Söz konusu yardımlar, 2011-2015 yılları arasında Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla yaptığı harcamalarla kıyaslanmamıştır. Diğer taraftan Avrupa Birliği'nin katkıda bulunması çok önemlidir fakat karşılaştırma yapıldığında Türkiye'nin bu yıllar arasında yaptığı harcamalar ve üstlendiği sorumluluk açısından kıyas kabul edilmemelidir.

AB destekli projeler

AB'den Türkiye'ye yapılan yardımların bir kısmı da projeler üzerinden gerçekleştirilmektedir. AB, Türkiye'deki sığınmacıların barınma, sağlık hizmeti, eğitim ve temel ihtiyaçları temin etme gibi konularda da destek sağlamaktadır. Bu destekler gittikçe artan göçmen krizi sorunu için önem arz etmektedir. Bu projelere örnek olarak şunlar verilebilir: Mültecilere ve Yerel Nüfusa Bütünleşik Sosyal Hizmetlerin Sağlanması, Koruma ve Geçim Kaynakları Projesi, Anne ve Bebek Sağlığı Programı, Geleceği Tasarlayanlar Projesi, Koruma ve Eğitim Projesi, Toplum Merkezi Yapılması ile Mültecilere ve Yerel Halka Bütünleşik Sosyal Hizmetlerin Sağlanması Projesi, Türkçe Dil Kursu Projesi (Mülteciler Derneği 2022).

Projeler AB fonlarıyla desteklenirken Türkiye'deki çeşitli kamu kurumlarıyla da iş birliği içinde çalışılmaktadır. Proje içeriklerine bakıldığında daha çok sığınmacıların bulundukları ülkedeki entegrasyonlarına yönelik olduğu düşünülmektedir. Göçmenlerin bulundukları ülkelerde temel ihtiyaçlar bakımından mağdur edilmemesi için birçok çalışma yapılıyor olsa da AB'nin mali yardım konusunda "gönülsüz" davranması, bu ihtiyaçların mali olarak yük getirdiğinin aşikâr olmasıyla ilgili olabilir. Bu çabalar ağırlıklı olarak,

sığınmacıların ve mültecilerin yaşam koşullarını iyileştirmek, istihdam fırsatları sağlamak ve eğitim imkânları sunmak yoluyla mültecilerin Türk toplumuna entegrasyonunu teşvik etmeyi amaçlar gözükmektedir. AB'ye üye ülkelerin de bu sorunlarla baş etmeye çalıştığı da göz önünde bulundurulursa 'entegre etme' düşüncesinin yersiz olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) aracılığıyla gerçekleştirilen projelere bakıldığında koruma, eğitim, sosyal uyum gibi konularda AB finansmanı ile gerçekleştirilen programlar görülmektedir (ASAM 2019). Diğer taraftan Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından ortak yürütülen bir proje olan "SIHHAT" eşitlikçi bir anlayışla temel sağlık hizmetlerinin verilmesine yöneliktir. Geçici koruma kapsamında olmayan sığınmacıların yalnızca acil durum ve salgın hastalık gibi sebeplerle tamamen ücretsiz olarak sağlık hizmetlerine erişebildiği bilinirken diğer taraftan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ile TC Sağlık Bakanlığı arasında 01/07/2015 tarihinde imzalanan protokole göre bu tarihten önceki sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere fatura edilmemiş tedavi bedellerinin de AFAD'a fatura edileceği belirtilmiştir (TTB 2015). AB Türkiye Delegasyonu'na göre bu projeler iki farklı zaman dilimine bölünerek projelerin kademe kademe gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. İlk dilim en geç 2021 ortasına kadar gerçekleştirilecek olan projelere ayrılmış, ikinci dilim 2025 yılı ortalarına kadar sürecek projelerin fonlanmasına ayrılmıştır. İki dilime ayrılan mali yardımlar sonucunda öncelikli faaliyet alanları arasında belediye altyapıları geliştirilmesi ve sosyo ekonomik desteklemeler bulunmaktadır (EEAS 2020b). Projelerin bir kısmının altyapı ile ilgili olması sığınmacıların daha uzun süreler bulundukları yerlerde kalacakları düşüncesinden bahisle gerçekleştiriliyor gözükmektedir. Altyapı konusu belediyelerin kendi görev alanı içinde ele alınması gereken yerel kamu hizmetidir. Bu ve benzeri projeler, hizmetlerin sığınmacıların yerleşimlerine göre şekillendirilmesini sağlamaktan başka bir anlama gelmeyecektir.

Sonuç ve görüşler

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen Avrupa Birliği üyelik müzakereleri 1999'dan bu yana devam etmektedir. Ortak Eylem Planı ile tekrar gündeme alınan konularda ise AB tarafından vize serbestliğinin verilmesi, Türkiye'nin sığınmacı konusundaki tutumu üzerinden ele alınmıştır. Avrupa bölgesinden gelmeyenler Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki sığınmacılar statüsünde gözükmektedir. Söz konusu kişiler için AB üye ülkeleri tarafından yaratılan fonla kişi başı 20 Euro civarında aylık bağlanmıştır. Fakat bu miktarın insani yaşam koşullarının yaratılması için yeterli olmadığı gözükmektedir.

Bunun yanı sıra söz konusu kişilere Türkiye'nin sağladığı sağlık, güvenlik, eğitim gibi alanlardaki harcamalar için ayrıca mali destek sağlanmamış ve özellikle sağlık alanında geçici koruma kapsamında olanların sağlık muayene ücretleri AFAD tarafından karşılanmıştır.

AB üye ülkelerin göçmen/mülteci konusunda güvenlik tedbirleri de çok açıktır. Ortak Avrupa Sığınma Sistemi olarak geçen bu tedbirler, AB'ye mülteci olarak başvuru yapacak kişiler için bazı ortak standartlar belirleme konusunda bir dizi prosedüre tabii olmaktadır. AB üyesi olmayan ülkeler bu ortak standartların getirdiği kolaylıklardan yarar sağlayamamaktadır. AB üyesi olmamasından dolayı İngiltere ve Türkiye de bu konudaki ortak güvenlik tedbirleri ve prosedürlerinden yararlanamamaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin en çok ev sahipliği yaptığı yabancılar Suriye'den gelen sığınmacılardır. Söz konusu kişiler için AB destekli çeşitli projeler bulunmaktadır. Projelerin başlık ve içeriklerine bakıldığında sığınmacıların, Türkiye'deki yaşam şartlarına uyum sağlayarak bulundukları yerde kalmaları için destek verildiği düşünülmektedir.

Geri Kabul Anlaşması'ndan anlaşılacağı üzere Türkiye, "şartlı vize serbestliği" almaya itilmiş gözükmektedir. Dış politikada bu tutum Türkiye açısından çeşitli tartışmalara gebe olduğu gibi, Türkiye, AB üye ülkeleri tarafından "mali destek karşılığı sığınmacılara bakan" bir tampon bölge olarak konumlandırılmaktadır. AB üyesi ülkelerin anlaşmalar sonucunda kabul ettiği toplam göçmen/mülteci sayısı 33 bin civarındır. AB üye ülkeleri bu konuda "gönüllü katkı" sağlayacağını belirtmiş ve bu nedenle AB'ye gönderilen sığınmacı sayısında gözle görülür bir artış yaşanmamıştır. Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelenleri "geçici koruma kapsamındaki sığınmacı" olarak görmektedir. Fakat bu durum AB üye ülkeleri açısından geçerli değildir. Türkiye'de bulunan geçici koruma kapsamındaki sığınmacılar, AB ülkelerinde mülteci konumunda olacaklardır. AB ve Türkiye arasında uzun zaman sonra devam edilen müzakereler AB'ne giriş ve vize serbestisi konusunda bir fırsat olarak gözükse de AB'nin mülteciler konusundaki gönüllü katkı sunma ısrarı, Türkiye-AB ilişkilerinde tam anlamı ile bir kopma yaşanmasına sebep olabilir. 2016 tarihine kadar Türk vatandaşlarının Avrupa ülkelerine (Schengen bölgesi) gerçekleştireceği seyahatlerinde vize uygulamasının kaldırılacağı temin edilmiş fakat AB tarafından yerine getirilmemiştir. Bu sebeple birliğin güvenilirliği de sorgulanır duruma gelmektedir.

Kaynakça

AB Başkanlığı. 2016. "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye- AB Zirvesi Bildirimi". https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (erişildi: 05.05.2023).

- AB Başkanlığı. 2023. "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi". https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (erişildi: 03.05.2023).
- AB Temel Haklar Ajansı. 2015. "Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı". https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/handbook-law-asylum-migration-borders-1_tr.pdf. (03.04.2023).
- Acar, Faruk. 2019. *Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- AIDA. 2021. "Ülke Raporu: Türkiye". https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2022/01/AIDA-TR_2020update_Turkish.pdf (erişim: 05.04.2023).
- Akdoğan, Muzaffer. 2018. "Avrupa Birliği'nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, s. 48-74.
- Akıl, A. "Yeni Dünya Düzeninde Birleşmiş Milletler Ve Geleceği", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, VII, s. 425-462.
- Amnesty International. 2020. "Açıklayalım: Yunanistan sınırındaki durum". <https://www.amnesty.org.tr/icerik/aciklayalim-yunanistan-sinirindaki-durum> (erişildi: 04.05. 2023).
- Avrupa Birliği. 2014. "Parmak İzi ve Eurodac" <https://www.bra.nrw.de/system/files/media/document/file/eurodac-tuerkisch.pdf> (erişildi: 05.25.2023).
- Avrupa Birliği. 2015. "Türkiye-AB Ortak Eylem Planı Raporu." 15 11 2015. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani.pdf(erişildi: 5 2023).
- Avrupa Komisyonu. 2019. "Common European Asylum System". https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en (erişildi: 05.05.2023).
- Barkın, E. 2014. "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi". *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1. 331-360.
- BBC. 2011. "İtalya'nın Lampedusa Adasına Bin Mülteci Daha Geldi". https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/03/110329_lampedusa (erişildi: 05.04.2023).
- EEAS. 2020a. "Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRİT): AB'nin bugüne kadarki en büyük insani yardım programını güçlendirmek için 127 milyon Avro". https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/t%C3%BCrkiyedeki-m%C3%BClteci-ler-i%C3%A7in-mali-yard%C4%B1m-program%C4%B1-fri%CC%87t-abnin-bug%C3%BCne-kadarki-en_tr?s=230 (erişildi: 05.05.2023)
- EEAS. 2020b. "Türkiye'deki Mülteciler İçin Ab Mali Yardım Programı" https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/frit_factsheet_TR.pdf (erişildi: 05.05.2023).
- Göç İdaresi Başkanlığı. "Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü", <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf> (04.04.2023).

- Gürleyen, B. & Özdan, S. 2022. "Uluslararası İnsancıl Hukuka Riayetin Sağlanmasında Uluslararası Mekanizmalar", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 17 (2) , s. 568-595 .
- Mülteciler Derneği. 2022. <https://multeciler.org.tr/projelerimiz/> (erişildi: 10.05.2023).
- ORSAM. 2012. "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi, Rapor No:123", <http://www.madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf> (erişildi: 06.04.2023).
- TBMM. 1961. "Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında kanun", https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d00/c002/km_00002024ss0053.pdf (erişildi: 07.05.2023)
- TTB. 2015. "Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler" <https://www.ttb.org.tr/goc/gecicikoruma.pdf> (erişildi: 05.04.2023).
- YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu), 04.04.2013. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> (erişildi: 05.05.2023).

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).